

HISTÒRIA

GENÍS BARNOSELL

La revolució, cent anys després

Les interpretacions de la Revolució d'Octubre s'han mogut entre dos models contraposats: la imatge emblemàtica de la utopia d'un món millor, i l'encarnació més acabada de les potencialitats totalitàries de la modernitat. El centenari de la Revolució ha propiciat l'aparició de nombroses novetats editorials que malden per analitzar l'experiència comunista en la seva complexitat.

Com assenyalava Enzo Traverso en un dels volums que avui comentem, les interpretacions de la Revolució Russa s'han mogut entre dos grans models contraposats, entre la imatge emblemàtica de la utopia social d'un món millor i l'encarnació més acabada de les potencialitats totalitàries de la modernitat; a més, d'una manera o d'una altra, el Partit Bolxevic era presentat com una força històrica demiúrgica que, per a bé o per a mal, dominava absolutament el

paísatge explicatiu. Explicar l'experiència comunista ha de fugir, diu Traverso, d'aquesta dicotomia i assumir una gran complexitat.

Traverso diu que cal entendre la Revolució Russa com un procés amb arrels a les ideologies i pràctiques revolucionàries del segle XIX però reformulades des d'un punt de vista militar en el context de la Gran Guerra. El bolxevisme, assenyalava, va crear un paradigma militar de la revolució que va ofegar molt aviat l'esperit

Treballadors armats de Petrograd es planten davant d'un vehicle blindat, el 25 d'octubre de 1917.

autoemancipador de 1917 i que va eliminar qualsevol possibilitat de democràcia. L'estalinisme en seria el seu resultat, no pas inevitable ni com a contrarevolució, sinó com una nova «revolució des de dalt», com una «barreja paradoxal de modernització i regressió social» amb «crims monstruosos» que no pot ser entesa només per les circumstàncies històriques de la guerra o per l'endarreriment social sinó com una evolució de les concepcions revolucionàries del bolxevisme que el van afavorir. I, tanmateix, el comunisme va atreure milions de persones a tot el món, inspirant des dels processos de descolonització als comunisme socialdemòcrates de diversos països europeus, amb el resultat no pas d'un sol comunisme sinó d'un mosaic de comunismes.

El centenari de 1917 ha propiciat l'aparició de diversos llibres que busquen historiar des de diversos punts de vista aquest mosaic de comunismes, i en algun cas reflexionar sobre el futur del socialisme i la revolució.

Neil Faulkner és autor de *La Revolución Rusa. Una historia del pueblo* (Pasado & Presente), un relat breu que vol reivindicar la vessant popular de la Revolució. Faulkner, *Research Fellow* a la University of Bristol i que de formació és arqueòleg, és també un divulgador de la història i un activista polític que es defineix com a marxista i que després d'una llarga militància (1980-2010) al Socialist Workers Party s'ha afegit recentment al Partit Laborista a redós del nou lideratge de Jeremy Corbyn i el viratge cap a l'esquerra d'aquest partit.

La de Faulkner és, doncs, una interpretació optimista de la Revolució, que la veu com una «explosión de democracia», «un movimiento popular de masas basado en los principios de la democracia participativa, no un golpe de mano orquestado para instaurar una dictadura» (p. 15-16). L'autor vol «elogiar la capacidad creativa que muestra la gente corriente cuando se organiza y se une para alzarse y combatir a sus opresores» (p. 17), fet que el fa centrar-se molt més en els preliminars de la

revolució i en els fets d'octubre que no pas en l'articulació concreta del partit bolxevic amb les seves bases populars o amb la guerra civil i l'ascens posterior de l'estalinisme. L'autor destaca que «*los campesinos rusos estaban librando la mayor guerra agraria de la historia*» i els soldats «*el mayor amotinamiento militar que haya conocido la historia*» (p. 178), mentre que els treballadors passaven a controlar les fàbriques, i en conjunt «*en toda Rusia, los altos organismos democráticos estaban transfiriendo el poder a las instancias inferiores, es decir, a instancias más próximas al pueblo*» (p. 179). De forma prou clàssica, l'autor salva Lenin de tota tendència autoritària i veu l'ascens al poder de Stalin com una contrarevolució de la nova classe social burocràtica hegemònica que hauria acabat construïnt un capitalisme d'estat.

Ben allunyat d'aquesta visió es troba *Entre dos octubres* (Alianza), escrit a tres mans per Francisco Veiga, Pablo Martín i Juan Sánchez Monroe. El primer és professor d'història contemporània a la Universitat Autònoma de Barcelona, membre del Grup de Investigación en Historia Actual (GReHA) de la mateixa universitat, i estudiós de la «guerra freda», mentre que Juan Sánchez Monroe és professor de l'Institut Superior de Relaciones Internacionales de l'Havana, diplomàtic i investigador associat del GReHA, i Pablo Martín és militar de carrera.

El llibre presta força més atenció que el de Faulkner a les transformacions socio-econòmiques de Rússia, a l'evolució política i a la diversitat de moviments de protesta social, i la revolució és presentada com la confluència d'un conjunt de factors: una guerra atroz, la progressiva desintegració de les estructures de poder i especialment la pèrdua de control del camp per part dels governs (ja que s'hi havia desenvolupat una veritable guerra de classes que havia privat la dreta de les seves bases socials tradicionals i les ciutats de l'avituallament necessari), el canvi en les ex-

Libres comentats

Juan Andrade, Fernando Hernández, eds. *1917. La Revolución rusa cien años después*, Madrid: Akal, 2017

Fernando Díez, *La imaginación socialista. El ciclo histórico de una tradición intelectual*, Madrid: Siglo XXI, 2016

Neil Faulkner, *La Revolución Rusa. Una historia del pueblo*, Barcelona: Pasado & Presente, 2017

Josep Puigsech, *La Revolució Russa i Catalunya*, Vic: Eumo, 2017

John Reed, *Deu dies que trasbalsaren el món*, Barcelona: Edicions de 1984, 2017

Eduard Riu-Barrera, ed., *Viatge a la Rússia soviètica. Visions catalanes de l'URSS (1920-1941)*, Barcelona: L'Avenç, 2017

Francisco Veiga, Pablo Martín, Juan Sánchez Monroe, *Entre dos octubres. Revoluciones y contrarrevoluciones en Rusia (1905-1917) y guerra civil en Eurasia*, Madrid: Alianza Editorial, 2017

pectatives de les classes populars, i la infiltració progressiva dels bolxevics en les unitats militars de la capital. L'estratègia explicativa passa, no pas per intentar ponderar la importància dels diferents elements —un recurs clàssic de la historiografia— sinó per una narració que vol mostrar com els diferents elements s'acumulen fins arribar al clímax de la presa del Palau d'Hivern.

Una de les virtuts de l'obra és que, si bé la narració de la dinàmica de la revolució política, sobretot a la capital, ocupa aproximadament la meitat del llibre, hi ha un gran esforç per inserir aquesta dinàmica en un context molt més ampli, els principals elements de la qual són, per una banda, les «revolucions de la Belle Époque» de finals del segle XIX i inicis del XX i que inclourien des dels Joves Turcs a la revolució Meiji japonesa i també la mexicana, i que van mostrar la possibilitat d'obrir dinàmiques històriques pròpies més enllà dels patrons occidentals. I, per altra banda, la implicació internacional de l'Imperi Rus i les seves guerres, que van tensar com mai les seves dificultats i les condicions de vida dels seus habitants, i que és presentada com un element tant o més important que la tradicional evolució socioeconòmica.

L'altra virtut és la voluntat de donar compte del que els autors anomenen la guerra civil a Euràsia, una qüestió que té a veure també amb el desenvolupament mateix de la revolució i les seves oportunitats democràtiques. Donen per fet els autors que «*el objetivo de Lenin era instaurar una dictadura del proletariado*», i d'aquí la prohibició dels partits i la detenció de parlamentaris, però a mig camí de Faulkner i de Traverso, creuen que va ser la intervenció estrangera el que va convertir l'autoritarisme i la intransigència bolxevics en una repressió violenta i organitzada a gran escala. Al capdavant, fins a set capítols i diversos mapes són dedicats a aquesta guerra civil en el conjunt de l'antic imperi, fet que afegeix molt de valor al llibre ja que és un plantejament ben poc habitual en els llibres en llengua

castellana. Es tracta, tanmateix, d'una aproximació sobretot d'història militar, poc atenta a la diversitat de suports socials dels diferents contendents i a la forma de ser viscuda per la població dels llocs.

Si la violència va esclatar durant la guerra civil com a mecanisme de supervivència, les purgues es van cronificar com a mecanisme propi del règim, amb les delacions com a complement imprescindible. «*Las purgas no sólo afectaron a personas humanas, alcanzaron también al paisaje, las formas de trabajar, las costumbres, el patrimonio histórico*». A la recerca d'una nova era, «se purgó —en definitiva— todo un período histórico» (p. 592), ahora que la repressió ofería formes de promoció social. «*Alguien se llevaría el botín de las víctimas, alguien ocuparía sus apartamentos vacíos o tomaría el relevo en su puesto de trabajo*» (p. 592). L'home nou es construïa sobre una dinàmica abjecta.

A bans, però, a l'octubre de 1917 hom albirava un món nou més just que havia de ser d'abast mundial. Entre les descripcions d'època més conegudes hi ha la de John Reed, el periodista nord-americà esdevingut comunista, que féu una detallada narració de la dinàmica política de les darreries de 1917 i, especialment, entre el 25 d'octubre rus i el 7 de novembre —o sigui entre el 7 i el 20 de novembre segons el calendari gregorià, que comprèn el període de la presa del Palau d'Hivern i les primeres mesures de govern bolxevic. És una narració vibrant, que lloa la revolució com la realització dels «desigs grans i senzills dels estrats més pregons del poble» (p. 392), i que ara reedita Edicions de 1984 amb un pròleg de Pelai Pagès.

Dedicat a estudiar l'impacte de la revolució a Catalunya, s'ha publicat *La Revolució Russa i Catalunya*, de Josep Puigsech (Eumo), que analitza des del moment mateix del seu esclat a Rússia fins a la fi de la Guerra Civil espanyola, amb un èmfasi especial en les esquerres i que constata una influència soviètica creixent. Efecti-

vament, si les primeres lectures de la revolució obtingueren poques adhesions, a mesura que passà el temps creixeren els sectors que s'hi identificaven, arribant a un punt culminant amb les celebracions del XIXè aniversari de la Revolució, i amb l'establiment de relacions institucionals entre la Generalitat republicana i l'URSS. Puigsech, tanmateix, insisteix que la influència soviètica no fou mimètica, sinó que aquella experiència fou llegida a través de la «llarga tradició de combativitat social i política» catalana (p. 254).

Atent a la multiplicitat d'aquestes lectures trobem el volum que Eduard Riu-Barrera ha confegit per a L'Avenç, amb textos de viatgers catalans que, «avançada la dècada de 1920» i aprofitant la «relativa obertura dels viatges» propiciada per la nova república, es dirigien a l'URSS, amb la intenció de copsar aquella «contemporaneïtat política i social experimental i única, tinguda per l'anunci o la materialització mateixa d'un nou món que, tal vegada, arribaria a immersir tota la humanitat i, és clar, també Catalunya». Les perspectives hi oscil·len entre el «pelegrinatge devot» (una nova forma dels «viatges atàvics a llocs de devoció i formació religiosa») i d'altres de més crítics (p. 19-20), amb graus de coneixement de la situació de l'URSS també diversos, des d'un Pla ben poc original (amb textos fets «de retalls de propaganda oficial, informació enciclopèdica o d'altres fonts indirectes, sargides sàviament i que sota amples consideracions humanes i polítiques consubstancials al seu tarannà, emmascara amb mestratge la falta de coneixement real») a descripcions molt més «vibrants» com les d'Helios Gómez sobre «les misèries de la nit moscovita o l'efervescència a Leningrad» (p. 21 i 25).

I, efectivament, el volum presenta un ventall molt complet de perspectives sobre l'URSS que pot arribar a variar molt, en funció del lloc visitat, del moment i de qui és l'observador. Aixó, hom hi pot llegir la ironia de Xammar («A Rússia està naixent una nova disciplina: el leninisme [...] Aixó va així, i no s'hi val a riure ni a confondre el leninisme, que és una

La revolució xinesa de 1949, liderada per Mao Zedong, va estendre l'experiència comunista a un altre gran país endarrerit, la Xina.

doctrina plena de passió i d'empenta, amb el cervantisme, per exemple, que és una dèria de guillats. S'està veient que Lenin —com Cervantes— tenia solucions per tot», p. 79), el rebuig anarquista de Vicente Pérez («se moviliza a los trabajadores para ir a recibir a los visitantes de la Rusia Roja, para darles la impresión de que los obreros viven allí satisfechos», p. 110), o l'optimisme per l'extensió i moralitat de la cultura popular de Frederic Fernández («en tres o quatre teatres [de Moscou] es donaven funcions d'òpera diàriament, amb els patis de butaques ocupats per obrers. Una comuna d'infants que organitzen llur vida ells sols. La institució d'antigues prostitutes avui regenerades. El planetari, sempre ple de proletaris que s'interessen vivament per l'astro-

nomia», p.159). Més enllà de l'impressionisme de cada descripció, el volum proporciona una llista acurada de viatgers catalans a l'URSS i el conjunt de la seva bibliografia, que permet reconstruir el caràcter polièdric de les mirades catalanes cap als fruits de la revolució en la primera etapa de l'estalinisme.

Dedicat a estudiar l'impacte de la revolució al món i a Espanya trobem el volum 1917. *La Revolución rusa cien años después* (Akal), coordinat per Juan Andrade i Fernando Hernández Sánchez, professor a la Universidad de Extremadura el primer i a la Universidad Autónoma de Madrid el segon, i que compta amb la participació de fins a 25 autors i que és una bona mostra

del «mosaic de comunismes» del segle XX. És un volum que oscil·la entre les contribucions més acadèmiques i aquelles que incorporen una evident preocupació per l'existència o no de potencialitats democràtiques dins la revolució i per llegir-la a la recerca de lliçons per a la transformació social. Sense seguir del tot l'índex del volum, trobem diversos articles que intenten fer-ne una interpretació global. El d'Enzo Traverso ja citat, el d'Álvaro García, que s'interessa sobretot pel «momento plebeyo» de la revolució (p. 545), el de José M. Faraldo sobre el terror de Stalin, i el de Josep Fontana, que és una crítica del reformisme obrer de finals del segle XIX i una lloa de la radicalitat revolucionària que va portar a la revolució.

Un segon bloc d'articles analitza la creació de les ideologies i les pràctiques revolucionàries (Leopoldo A. Moscoso i Pablo Sánchez, i Antoni Domènech), però sobretot —i una mica a la manera de Faulkner— a través d'explorar les seves potencialitats democràtiques en la seva concepció de la dona (Wendy Z. Goldman) i de l'art (Rosa Ferré). Un tercer bloc analitza la influència de la revolució arreu del món en els anys immediatament posteriors al seu esclat, a través de la Komintern o Internacional Comunista (Serge Wolikow), als Estats Units, en un escenari de persecució de qualsevol idea radical (Aurora Bosch) i a l'Amèrica Llatina de 1917-24 (Elvira Concheiro). Un altre article és dedicat al PCI, el partit comunista més important de l'Europa occidental (Michelangelo Di Giacomo i Novella di Nunzio). Tanmateix, el grup d'anàlisis més sistemàtic es dedica a la influència en la política espanyola. Primer, en el període comprès entre la Revolució Russa i la Guerra Civil espanyola (amb articles de Sebastian Faber, Àngel Duarte, Francisco Erice, José Luis Martín Ramos i Josep Puigsech) i després durant la Transició (Jesús Izquierdo i Jairo Pulpillo, i Constantino Bértolo), i fins a l'actualitat, en què un darrer article, molt impressionista, busca influències comunistes a Podemos (Guillem Martínez).

Arribats al present, les lectures de la revolució semblen dirigir-se cap a les possibilitats d'imaginar nous sistemes socials però també a la forma de realitzar-los, a la intervenció de la majoria de la població en la política i sobre la validesa de les formes d'analitzar la societat. Diu Faulkner que cal estudiar la revolució per aconseguir modificacions en el present i que en perviu la idea del «*enorme potencial de transformació social [...] que es inherente a toda democracia popular de masas*» (p. 18). És una idea semblant a la d'Álvaro García, quan assenyala que 1917 «*despertó en los plebeyos del mundo la esperanza de que era posible construir otra sociedad, distinta a la capitalista vigente, sobre la base de la lucha y la comunidad*», encara que també és

Les lectures presents de la revolució semblen dirigir-se cap a les possibilitats d'imaginar nous sistemes socials però també a la forma de realitzar-los, a la intervenció de la majoria de la població en la política i sobre la validesa de les formes d'analitzar la societat.

conscient que també «*fracasó de manera estrepitosa, devorando las esperanzas de toda una generación de clases subalternas*» (p. 606). La crisi final de 1989, afegeix Traverso, va generar una àmplia consciència de la derrota històrica de les revolucions del segle XX i especialment de la utopia comunista, fins al punt que «*las revoluciones del siglo XXI se verán obligadas a reiventarse, a distanciarse de los patronos anteriores*» (p. 633). Aquesta és també la conclusió de Fernando Díez a la seva *La imaginación socialista* (Siglo XXI), que recorda que el comunisme, i més el comunisme soviètic, no és sinó una concreció d'una tradició socialista anterior i més àmplia. Fins i tot aquesta està en crisi, i veu la seva història com «*un reservorio de sugerencias e inspiraciones críticas para nuestras sociedades actuales, pero asumiendo en cualquier caso que todo está por hacer, que deberán surgir nuevos imaginarios y que nada se conseguirá si se pierde la libertad de espíritu necesaria para crearlos*» (p. 188). Fontana, en canvi, dóna per amortitzada la socialdemocràcia i sembla confiar només en formes d'autoorganització popular, alienes fins i tot als partits polítics existents, i nascudes de les «*luchas cotidianas*» (p. 51).

Al capdavant, però, el plantejament d'una socialdemocràcia que, ampliant el seu àmbit clàssic d'actuació de nivell estatal a la col·laboració internacional per adaptar-se a la globalització, aposti per una economia amb regulacions i amb prou capacitat fiscal de l'estat per intervenir-hi i finançar un ampli programa social, tot revertint les polítiques d'austeritat, sembla ser l'aposta que protagonitza algunes de

les reflexions d'economistes més compromesos amb el benestar d'una majoria de la població, com Krugman, Stiglitz o Piketty, o del Keynes llegit per Skidelsky (llegiu-ne les ressenyes a *L'Avenç*, núm. 386, 387, 399 i 411). Aquesta sembla ser la política del bloc d'esquerrers que governa Portugal i de la Corbynomics, mentre que a Grècia, en canvi, Syriza ha format govern amb els Grecs Independents, un partit populista de dreta, en el que sembla més un acord nacionalista que al capdavant ha acabat acceptant totes les exigències dels rescats europeus que no pas un acord antiausteritat.

A Catalunya i Espanya, la socialdemocràcia domina als programes econòmics d'ERC, de Podemos i les seves aliances, de Junts pel Sí i, després d'un període molt liberal, del PSOE, si més no nominalment —tota una altra discussió, és clar, és la capacitat real de dur a terme els programes socialdemòcrates que tenen els governs, limitats per tota mena de constrenyiments.

En canvi, una qüestió clàssica dins de la teoria de l'esquerra com el possible qüestionament d'unes institucions polítiques injustes i, doncs, la desobediència envers les seves polítiques, va estar ben present en l'eclosió dels «indignats» però s'ha anat esvaint a velocitat vertiginosa en l'entorn de Podemos a mesura que s'ha anat institucionalitzant —fora d'alguns casos, com ara la resistència a unes poques deportacions, elevats a categoria per una certa propaganda precisament perquè han esdevingut anècdota—, i avui aquesta desobediència sembla patrimoni de l'independentisme català, bona part del qual no és pas, precisament, d'herència comunista. ■